

Hendrik de veldwachter verhuist naar Schokland, een nieuw tijdperk

De verhuizing naar deze eenzame plaats was voor de jongere leden van het gezin Smit en ook voor hemzelf het begin van een nieuw tijdperk. Het zich inrichten naar een leven, waar men bijna geheel op eigen gezin was aangewezen was toen heel wat moeilijker dan in onze tijd, nu ook op zulke plaatsen telefoon, radio, motor en niet te vergeten verduurzaamde levensmiddelen ons ten dienste staan. Maar Moeder Smit (en die vrouw is toen de richtinggeefster in huis) wist het wel zó te maken dat haar geval liep.

Het was bijna november 1868 toen de nieuwe bewoners van Ens aankwamen. De winter van dat jaar was bijna vorstvrij en dagelijks waren er schippers op de rede. De vissers op spiering kwamen er in de eerste dagen der week hun vangst lossen aan de Amsterdamse opkopers die met hun koopbotters aan de palen van Ens lagen gemeerd. De wekelijkse reis naar Kampen kon dus ook bijna geregeld plaats hebben, en het winkeltje, hetwelk door de beambte op die plaats gehouden mocht worden, was het middel tot dagelijks contact met schippers, vissers en rietsnijders. Laatstgenoemden kwamen des maandags en gingen 's zaterdags iedere week naar huis, indien de weersomstandigheden zulks toelieten. Hun werkzaamheden duurden meestal van januari tot maart. Ze hielden verblijf in een houten gebouw, benoorden de dienstwoning. Ongeveer april ieder jaar kwam een ploeg arbeiders en steenzetters voor de onderhoudswerken, die verblijf hielden in het voormalige kerkgebouw op Ens. De aannemer of zijn uitvoerder waren in een gebouwtje ten westen van het kerkgebouw en waren tijdens hun verblijf meestal kostganger van de familie Smit.

Moeder en dochter hadden het druk

Gedurende de werkzaamheden voor het onderhoud van het eiland, dewelke ongeveer van april tot oktober aanhielden, werd er een buitengewoon opzichter op Ens gestationeerd, die zijn kamers aan de oostzijde van de dienstwoning had en ook door moeder Smit verzorgd moest worden. Uit voorgaande opsomming blijkt wel dat moeder en dochter niet veel naar tijdkorting hadden om te zien. Arbeiders voor het onderhoud van Schokland bivakkeren in het kerkje op de Middelbuurt.

Hendrik moet nieuwe bekwaamheden leren

Voor Smit zelf waren enkele dingen nieuw, b.v. het fungeren als schipper. Dit gaf hem nogal zorg. Daarbij kwam dat zijn collega te Emmeloord een volleerd varensman was, die hem bij het spreken over het schip of de navigatie telkens op onjuistheden betrapte en zijn reis, die om de andere week plaats had, zo mogelijk met de verrekijker gadesloeg, en als oudste beambte meende verplicht te zijn tijd van vertrek en aankomst en iedere bijzonderheid, die hem, ter ore kwam, in zijn wekelijks rapport aan de directie over te brengen. Ook was Smit het dijkwerk vreemd. (.....) Door het nieuwe van de omgeving en het bezoek van de familie van vrouw Smit vanuit Urk was de winter spoedig genoeg verstreken. De zomer bracht werk genoeg, zodat ouders en kinderen zich niet beklagden.

Streng winter van 1870. Des avonds was nog het gelijkmatig golfgeklots te horen en 's morgens was alle leven op de wijde plas verstart.

De winter van 1870 was voor de bewoners van Schokland echter een gedenkwaardige. De wintermaand van 1869 was wat het eerste gedeelte betrof, zacht. In het laatst der maand kwam de winterkoning met een invasie als die der oosterburen in 1940. Des avonds was nog het gelijkmatig golfgeklots te horen en 's morgens was alle leven op de wijde plas verstart. Turfpramen op de rede van. Ens en diepgeladen tjalken bij Emmeloord en visschuiten in de haven, de Lemsterboot tussen Urk en Schokland, alles zat onbeweeglijk in het ijs. Zodra het enigszins mogelijk was verlieten vrouwen en kinderen de houten schepen en zochten onderdak in de gebouwen op Schokland. Brandstof, beddegoed, kleren en noodzakelijk huisraad werd aan wal gebracht. Alleen de lichtwachterswoning op de Zuidpunt bleef verschoond van de gevolgen der evacuatie. In dit gezin heersten de kinderpokken. Het was voor het gezin Smit een bewogen jaarwisseling. Er moest

verbinding komen met de vastewal. Middelen moesten beraamd worden om alle vluchtelingen onder dak te brengen. Etensvoorraad moest worden aangevuld en gereedschappen aangebracht om de vaartuigen zo ver te kunnen brengen dat er geen gevaar van afdrijven met het steeds zwaarder wordend ijsveld meer zou bestaan. Op één der laatste maandagen van het jaar werd de ijsvlet tevoorschijn gebracht en met acht personen over het ijs naar de Ramspol getrokken. De reis werd te voet voortgezet naar Kampen. Men kon ter plaatse ijszagen en bijlen machtig worden, wat weggebroad zich aanschaffen en wat andere noodzakelijke dingen die niet te zwaar waren of te veel plaats innamen, meenemen en toen bepakt en bezakt de reis naar Ramspol weer beginnen. De weersgesteldheid was inmiddels zodanig veranderd dat de reis naar Schokland te riskant was. Te Schokland wachtte men dus des avonds tevergeefs op de terugkomst der ijsvlet, en daar moeder Smit noch de schippersfamilies ingewijd waren in de ijslopers-affaire, was niet Holland, maar Schokland in last. Maar het was nog maar een begin der ellende, want het werd donderdagmiddag eer de vlet met haar bemanning weer in het oog kwam en voor velen der afgezonderden op het eiland was het alsof ze de hunnen uit de dood terugkregen. De oorzaak van het uitblijven was echter het te zwaar beladen der ijsvlet en het wassen van het water op het Kamperzand door de veranderde windrichting. Het ijs, waar men bij de heenreis was overgegaan, was aan de bodem blijven zitten en het opgelopen water was nog niet met een nieuwe ijskorst bedekt om de zwaar beladen vlet en de mensen te kunnen dragen. Indien de vlet licht beladen was geweest, had men kunnen doorbreken tot men op het oude ijs op het Gat van Ens was. Dit leed was echter spoedig weer vergeten en de volgende dagen werden besteed om de schepen aan de steiger of de dijk bij Ens en in de haven te brengen. Veel en zwaar werk was daartoe nodig. Een schipper, wiens schip het verst van de haven verwijderd zat ingevroren, bleef eenzaam in de ijsvlakte zitten en verliet zijn schip niet. Zijn moeite en afzondering werden echter beloond, want zijn schip bleef behouden. Het ijs werd echter zo sterk en betrouwbaar dat Urk per schaats was te bereiken en de jeugdige Lammert met zijn oom Dubbele Snoek op een zondag naar Urk schaatsten, daar ter kerke gingen en des avonds op Schokland terugkeerden. Dr. Visser, geneesheer te Lemmer, bezocht tweemaal met zijn ijschuitje Ens zonder ongeval.

Familie Smit wordt verdacht van diefstal

Toen echter het voorjaar het ijs gedeeltelijk had opgeruimd, kwam voor de familie Smit nog een pijnlijk intermezzo. De in het ijs zittende Lemsterboot was door de Urkers van haar lading ontdaan, welke lading, voor zover het voedingsmiddelen betrof, op Urk was gebruikt. Toen het ijs de boot ruimte gaf, kon het eerst Schokland bereikt worden en Ens was de eerste landingsplaats, waar de inventarisatie plaats had. Het meest waardevolle dat ontbrak, waren platen koper en een pakket zilveren voorwerpen. De mensen die de boot gelost hadden wisten van deze collies niets af. Ze moesten dus op Schokland zijn, zo dacht men. Het gehele huis van Smit en alle bijgebouwen, kasten en kelder werden onderzocht zonder resultaat, maar het was voor de bewoners van Ens, na al de herinneringen op het gebied van justitionele bemoeiingen, ondervonden op het metterwoon verlaten eiland, een pijnlijke historie. Zeer moeilijk te verwerken na een winter van zo veel zorgen en zelfverloochening.

Lammert, de vader van opa, moet aan het werk

Maar de tijd stond niet stil en al was het oorlog buiten de grenzen van Nederland, Ir Lely was in hetzelfde jaar op en bij Schokland bezig met peilingen en boringen voor de voorlopige plannen tot droogmaking der Zuiderzee. En Lammert, toen 16 jaar oud, was daarbij behulpzaam. De dijkwerkers gaven in die tijd ook nog al arbeid op Schokland. Die arbeid was echter niet gemakkelijk en de werktijden waren lang. Van 's morgens vijf tot 's avonds 7 uur met 2 uur schafttijd was de normale werkdag. Als het water echter laag stond en de nieuwe perkoenen geslagen moesten worden of steen gelost aan de westzijde, dan kwam er 's morgens en 's avonds nog weleens een uur bij. Ja, de Gelderse aannemer Terwinde en zijn uitvoerder van Nekem lieten het er niet bij zitten. Vader Smit deed echter alles wat hij kon om zich in te werken in zijn voor hem nieuwe arbeid en zette Lammert zoveel mogelijk aan om administratief en practischer in het

onderhoudswerk de dijken thuis te geraken. En toen de zoon naar vaders inzicht, dat werk voldoende meegemaakt had, moest hij gaan varen, want hij had van zijn collega zooveel aanmerkingen op zijn schipperstalent moeten horen. Dus zijn zoon moest op dit gebied meester op alle wapens worden. Nu, Vader Hendrik heeft niet tevergeefs zijn zoon in de gelegenheid gesteld zich praktischer te bekwamen. Twee jaar voer Lammert voor schippersknecht, zodat hij zout, brak en zoet water proefde en zijn schippers Cornelis Abbink en Sije deVries wel tevreden over hem waren. Betje vond het echter niet zo aangenaam dat haar broer steeds van huis was. Ze had daardoor wel het voorrecht enigst kind thuis te zijn, maar... maar... Ze had echter de ondervinding dat een jonge visscher op Urk haar verblijf op Urk nog niet vergeten was.

Zondag op Schokland, schipper wil tegen de zin van Lammert vertrekken

Volgens ondervinding der buitenlieden komt uit het Noorden niet veel goeds. Nu, buitenlieden waren de bewoners van “Ens” toch zeker wel. De verrekijker uit het Noorden en een zekere vorm van kunstmatige samenstelling waren voor de collegiale verhouding der oude en nieuwere beampten niet bevorderlijk. Het was voor Smit zelf ook wel een leegte dat Lammert niet meer thuis was, want toen hij op een Zondag met zijn schipper te Schokland verwaaid lag, en het Urker pakje van zijn a.s. zwager had aangetrokken en daarmee aan tafel zat, zei Vader Smit: “Lammert hou dat goed van Riekelt nu niet de gehele dag aan, dat je thuis bent.”

Het gezellig thuis zijn werd echter op andere wijze verstoord dan door het verwisselen der kleding. Het was nog voormiddag, toen de de schipper van Lammert de turfmand in de mast heesch ten teken dat hij het weer gunstig achtte om te gaan varen. Lammert zei: “Laat die mand maar hangen”, maar Vader Smit vond dat de knecht komen moest als de schipper riep en dat hij, als de dienst afgelopen, zijn bezwaren mocht inbrengen. Er werd dus afscheid genomen en de gezellige Zondag was verstoord. Maar de begonnen vaart was niet voorspoedig, want na de gehele middag wegens windstilte buiten Schokland te hebben gedreven, moest er 's avonds geboomd worden om weer op de ankerplaats terug te komen. Maar Lammert kon des avonds toch nog goede nachtrust toewensen door met de roeiboot aan land te gaan. Hij was echter zo verstandig, dat hij besloot zich niet weer bij die schipper te verhuren.

Het overlijden van Hendrik

Het was inmiddels december en Lammert kreeg bericht van huis dat vader niet erg wel was. Hij zocht dus in het laatst der maand zijn spullen bij elkaar, schudde zijn bult zak leeg en vertrok van Smilde naar Kampen. Toen hij thuis kwam viel het nogal mee. Vader was heel wat beter. Hij moest een paar dagen rust houden, maar hij gevoelde zich helemaal niet ziek. Toen op 24 december het rijksvaartuig met zijn chef, opzichter Kievit, aan wal kwam, was Smit weer present. Na enige dingen te hebben besproken, bleek het noodzakelijk nog een paar opnamen te doen voor het onderhoudsbestek van het volgende jaar. Daar de wind uit het zuidwesten kwam, was het niet best mogelijk om met de terugreis naar de Ketel op de Zuidpunt aan wal te gaan. Dus opzichter Kievit besloot met Smit te voet te gaan. Er was echter nog geen 500 meter tegen de wind afgelegd of Smit vroeg zijn chef iets langzamer te lopen, waarop deze hem voorstelde: “Ga maar terug, dan kan ik het alleen ook wel doen”. Of dit voorstel aanvankelijk uitgevoerd is, heeft niemand geweten, want toen Kievit even later achter zich zag, stond de huishond, die hen nagelopen was, naar het water te kijken, waarop Smit dreef. Op het geroep van de opzichter, die Smit niet bereiken kon, kwam Van Marle, de bewoner van de Noordpunt, die op het zien aankomen van het rijksvaartuig ook naar Ens was gekomen, benevens Lammert ter plaatse. Eerstgenoemde had een lat, die bij het spieringvissen gebruikt werd, in der haast meegenomen en kon Smit daarmee naar zich toe halen. Lammert ging te water om zijn vader boven de stenen te tillen. Gezamenlijk werd hij op de glooiing gehaald, maar geen teken van leven was meer aanwezig.